

PHÁT TRIỂN NĂNG LỰC THÔNG TIN CHO TRẺ VỊ THÀNH NIÊN TRONG MÔI TRƯỜNG SỐ

BÙI THANH THỦY* - TRƯƠNG THỊ THU TRANG** - NGUYỄN PHƯƠNG TÚ***

Khái niệm *năng lực thông tin* bắt nguồn từ sự bùng nổ của công nghệ thông tin vào đầu những năm 1970, từ đó không ngừng phát triển để trở thành một kỹ năng không thể thiếu trong TK XXI. Theo UNESCO, năng lực thông tin là “kiến thức về mối quan tâm và nhu cầu thông tin của một người cũng như khả năng xác định, định vị, đánh giá, tổ chức và tạo, sử dụng và truyền đạt thông tin một cách hiệu quả để giải quyết các vấn đề trước mắt” (1). Bài báo này tập trung vào tầm quan trọng của việc phát triển năng lực thông tin cho trẻ vị thành niên, giúp họ xử lý và đánh giá thông tin từ nhiều nguồn một cách chính xác và có đạo đức. Trang bị năng lực này không chỉ hỗ trợ học tập và phát triển cá nhân mà còn chuẩn bị cho trẻ vị thành niên trở thành công dân toàn cầu có khả năng học tập liên tục, đóng vai trò thiết yếu để thích nghi và thành công trong xã hội hiện đại.

1. Tầm quan trọng của năng lực thông tin

Năng lực thông tin đóng vai trò quan trọng trong quá trình học tập và phát triển cá nhân của trẻ vị thành niên, là nền tảng cho khả năng học tập suốt đời và phát triển tư duy phản biện. Khi trẻ vị thành niên phát triển năng lực thông tin, trẻ học được cách tự học, tự tìm kiếm và đánh giá thông tin, qua đó thúc đẩy sự tự chủ và trách nhiệm trong việc học và quyết định cá nhân và xã hội. Điều này không chỉ

giúp họ trở thành công dân có trách nhiệm mà còn chuẩn bị cho họ kỹ năng cần thiết để thành công trong TK XXI. CILIP năm 2018 cũng chỉ ra rằng, năng lực thông tin giúp học sinh phát triển tư duy phản biện, một kỹ năng quan trọng giúp họ không chỉ hiểu sâu về thông tin mà còn biết cách áp dụng nó một cách có trách nhiệm và sáng tạo.

Năng lực thông tin không chỉ trang bị cho trẻ vị thành niên kỹ năng cần thiết để đối mặt với thách thức và nắm bắt cơ hội trong tương lai mà còn hỗ trợ họ trong cuộc sống hằng ngày. Năng lực này còn góp phần vào việc phát triển kỹ năng xã hội và giao tiếp, giúp trẻ học cách trình bày ý kiến, chia sẻ thông tin và tham gia vào cuộc trao đổi ý kiến một cách có trách nhiệm và tôn trọng. Điều này biến năng lực thông tin thành một yếu tố quan trọng trong việc hình thành nhân cách và kỹ năng sống, giúp trẻ thành công trong mọi lĩnh vực của cuộc sống. Năng lực thông tin có tầm quan trọng trong việc phát triển một nền văn hóa, kinh tế và dân chủ thịnh vượng, trao quyền cho cá nhân và cộng đồng để tạo ra và sử dụng thông tin hiệu quả. Như vậy, năng lực thông tin không chỉ là một công cụ học tập mà còn là một phần không thể thiếu trong việc định hình tương lai của trẻ vị thành niên, giúp họ phát triển thành công dân toàn cầu có trách nhiệm và có khả năng đóng góp vào xã hội.

2. Đặc điểm của trẻ vị thành niên liên quan đến năng lực thông tin

Đặc điểm hành vi thông tin của trẻ vị thành niên

Trẻ vị thành niên có những đặc điểm năng lực thông tin độc đáo, phản ánh nhu cầu và phương thức họ tìm kiếm và xử lý thông tin. Trẻ thường tìm kiếm thông tin một cách tự nhiên, sử dụng các nền tảng trực tuyến và mạng xã hội như nguồn thông tin chính. Dù sự tiện lợi của các công cụ trực tuyến là không thể phủ nhận, song, khả năng của trẻ vị thành niên trong việc đánh giá tính xác thực và độ tin cậy của thông tin thường bị hạn chế do sự thiếu hụt trong kinh nghiệm và kiến thức. Việc dễ dàng tiếp xúc với nhiều nguồn thông tin có thể dẫn đến việc trẻ chấp nhận thông tin không chính xác hoặc thiên lệch. Tuy nhiên, giai đoạn này cũng là thời điểm phát triển nhanh chóng về kỹ năng tư duy phê phán, mở ra cơ hội để trẻ học hỏi và cải thiện năng lực thông tin của mình.

Trong quá trình này, trẻ vị thành niên không chỉ tìm kiếm thông tin để đáp ứng nhu cầu cá nhân như giải trí hay tìm hiểu về các sở thích, mà còn sử dụng thông tin trên mạng xã hội và các nền tảng khác cho mục đích học tập, chẳng hạn như tìm kiếm thông tin cho bài tập về nhà. Nhưng việc tiếp xúc với lượng lớn thông tin từ nhiều nguồn khác nhau đòi hỏi trẻ phải được trang bị kỹ năng đánh giá thông tin một cách kỹ lưỡng, đặc biệt là thông tin từ mạng xã hội và các nền tảng trực tuyến. Để hỗ trợ trẻ vị thành niên phát triển năng lực thông tin một cách toàn diện, cần có sự hướng dẫn từ người lớn, giáo dục và các chương trình đào tạo về kỹ năng thông tin.

Thách thức và cơ hội trong việc phát triển năng lực thông tin cho trẻ vị thành niên

Trong thế giới thông tin số hiện nay, trẻ vị thành niên đối mặt với thách thức quá tải thông tin, khiến việc đánh giá thông tin chính xác trở nên khó khăn. Trẻ vị thành niên nhận thức được sự thiếu hụt kỹ năng của mình trong việc điều chỉnh các thuật ngữ tìm kiếm, dẫn đến sự thất vọng khi tìm kiếm trên internet. Sự phụ thuộc quá mức vào công nghệ và mạng xã hội không chỉ giới hạn khả năng tìm kiếm và đánh giá thông tin một cách độc lập của trẻ mà còn ảnh hưởng đến khả năng tư duy phản biện của chúng. Tuy nhiên, công nghệ thông tin cũng mở ra cánh cửa cho trẻ vị thành niên tiếp cận thông tin rộng lớn, học hỏi cách thức sử dụng thông tin một cách sáng tạo và phản biện.

Để trẻ vị thành niên phát triển tư duy phản biện, không chỉ cần thiết trong môi trường học thuật mà còn trong việc xử lý thông tin hằng ngày, việc đưa vào chương trình giáo dục những bài học về kỹ năng

thông tin là rất quan trọng. Qua đó, trẻ có thể được học cách tìm kiếm, đánh giá và sử dụng thông tin một cách chọn lọc và có tư duy. Giáo viên, với kiến thức và kỹ năng của mình, giữ vai trò thiết yếu trong việc hướng dẫn và hỗ trợ trẻ vị thành niên. Họ không chỉ cung cấp kiến thức cần thiết mà còn tạo điều kiện cho trẻ thực hành và phát triển kỹ năng, từ đó giúp trẻ trở thành công dân thông tin có trách nhiệm, sẵn sàng đổi mới và đóng góp vào thế giới đa thông tin của TK XXI.

3. Các yếu tố ảnh hưởng đến năng lực thông tin của trẻ vị thành niên

Năng lực thông tin của trẻ vị thành niên được hình thành và phát triển thông qua sự tương tác với nhiều yếu tố xung quanh, đặc biệt là môi trường gia đình, trường học, xã hội và ảnh hưởng từ công nghệ thông tin và truyền thông.

Gia đình là yếu tố đóng vai trò cốt lõi trong việc phát triển năng lực thông tin ở trẻ vị thành niên. Thái độ, cách thức cha mẹ tìm kiếm, đánh giá, và chia sẻ thông tin ảnh hưởng đáng kể đến cách trẻ tiếp cận và xử lý thông tin. Nghiên cứu của Di Wu và cộng sự đã phân loại cha mẹ dựa vào mức độ sử dụng công nghệ thông tin và kết luận rằng trẻ em có cha mẹ sử dụng công nghệ thông tin tích cực có năng lực thông tin cao hơn. Vélez và cộng sự cũng chỉ ra rằng thái độ sử dụng internet của phụ huynh có tác động tích cực đến khả năng đọc hiểu thông tin của học sinh. Những nghiên cứu này cho thấy sự hỗ trợ và khuyến khích từ gia đình không chỉ giúp trẻ phát triển kỹ năng thông tin mà còn tạo nền tảng vững chắc cho sự phát triển toàn diện của trẻ trong thế giới thông tin ngày nay.

Bên cạnh gia đình, trường học đóng một vai trò quan trọng trong việc cung cấp và nâng cao năng lực thông tin cho trẻ vị thành niên. Giáo viên và nhân viên thư viện đóng vai trò trung tâm trong việc hướng dẫn trẻ tiếp cận và sử dụng hiệu quả các nguồn thông tin. Họ không chỉ giới thiệu cho trẻ các nguồn thông tin đáng tin cậy mà còn dạy cho trẻ các phương pháp đánh giá và xử lý thông tin. Bằng cách này, trẻ học được cách phân biệt thông tin chính xác và không chính xác, phát triển kỹ năng phê phán và tư duy phản biện. Nhân viên thư viện, với nguồn lực và kiến thức chuyên môn, không chỉ hỗ trợ học sinh truy cập các nguồn thông tin mà còn hỗ trợ họ bằng cách hướng dẫn phát triển kỹ năng xử lý thông tin một cách chủ động. Trong khi đó, giáo viên phát triển khả năng đánh giá thông tin số của học sinh bằng cách giúp họ không chỉ tiếp nhận mà còn phân tích và đánh giá thông tin một cách có phản biện.